

*Dr Višeslav Krsmanović, vanredni profesor
sociolog sporta*

MORALNI ASPEKT DOPINGA

UVOD

Ekspanzija vrhunskog, takmičarskog sporta, poslednjih decenija, dobila je globalne svetske razmere i značaj. S jedne strane političke, ekonomske i kulturne dimenzije sporta čine ga značajnom društvenom pojavom i vrednošću, a s druge strane, granice ljudskih mogućnosti i velika konkurencija u sportu limitiraju puteve ka svetskom sportskom vrhu, priznanjima, nagradama, slavi i bogatstvu. Rekord, pobjede i uspjesi, (nacionalni) prestiž i korist, iscrpljuju fiziološku, psihičku i moralnu osnovu sportiste, dovodeći ga u iskušenje da se koristi i nedozvoljenim sredstvima u trenajno- takmičarskim procesima.

Pravni (sportski) normativizam i moralnost sportista osnov su odbrane sporta od doppingovanja kao korišćenja nedozvoljenih sredstava u cilju postizanja boljih rezultata u sportu. Za sociologiju sporta posebno je značajna moralna strana ličnosti sportista jer se primena moralnih pravila, normi i vrednosti (do ideala) pretvara u svakodnevno moralno ponašanje sportista.

Moral deluje na sportiste sveobuhvatno, konstantno, pretvarajući moralno ponašanje u moralnu svest, svakodnevno vrednosno procenjivanje ličnih postupaka. Moralnost sportista je jako vezana za njegovu društvenost jer je moral oblik čovekove istorijske prakse, ali i za njegove individualne osobine i svojstva, razvijenost svesti i savesti, emocija i volje, karaktera i stepena sportske socijalizacije. Najčešće su osećanja i emocije pokretači moralnog ponašanja, ali je sigurno svest rukovodilac moralnog ponašanja sportista.

Psiholozi su bliži individualnim izvorima moralnosti sportista (njegovoj „prirodi”), a sociolozi vide presudan uticaj društva (porodice, vršnjaka, društvenih grupa, socijalizacije). Očigledno je da u samom sportu postoji zajednička OPŠTA moralnost (fair play), ali je i unutrašnja, individualna moralnost sportista pod značajnim uticajem njegovih osobina, opažanja i stavova. Društveni moral jeste i relativan i bezuslovan, ali moralna svest sportista stvara njegove procene i odluke (ono što je za društvo ili sportsku grupu nemoralno ne mora u isti mah biti nemoralno i za samog sportistu kao pojedinca i obrnuto!). Moralna „kočnica” u ponašanju sportista je griza savesti, stid, gađenje, prezir, bol, po-

tištenost, briga, nemir, ljutnja..., dok se društvena i sportska sredina služe moralnim prezirom prema sportisti.

Ukratko, sport i moral ne mogu jedan bez drugoga jer sport mora biti moralan da bi bio pravičan, a moral mora da se oslanja na realizaciju čovekovih stvaralačkih dostignuća u različitim oblastima života, pa i u sportu, jer je to okvir za kulturu, istinu i slobodu čovečanstva.

SPORTSKI MORAL – OSNOV PONAŠANJA U SPORTU

Moral društva je osnov kulture i opšte slobode, a moral čoveka je garant ličnog integriteta individua kao društvenih bića. Moral je vrednost koja se stiče uzajamnim poštovanjem ljudi, u društvu gde dominiraju uzori, a ne prinude. Čovek proverava svoje moralno ponašanje putem iskustva, a ocenjuje putem mišljenja, dok ljudska zajednica moralnu svest kao najvišu moralnu vrednost – skup ideala: život, rad, sloboda, istina, lepota, pravda... brani kulturom, obrazovanjem, pravom, politikom.

Sport je izgradio svoj specifičan moral (sportsko moralno ponašanje i moralne norme - fair play) na bazi sopstvenog razvoja, ali i opštih moralnih vrednosti. Sportski moral se zato mora shvatiti kao kulturna, istorijska i promenjiva kategorija na koju presudno utiču opšti razvoj društva, različitost ljudskih potreba i sama sportska praksa.

Moralna pravila međunarodnog sporta čine moralni kodeks (tzv. fair play) osnivača modernih Olimpijskih igara Pjera de Kubertena i „Sportski manifest” Ujedinjenih nacija. U njima se ističe sportska solidarnost (prijateljstvo među sportistima i u odnosu na publiku), poštovanje sportskih pravila takmičenja i sudijskih odluka, usklađivanja ličnih i grupnih interesa i ukidanje bilo kakve nejednakosti i diskriminacije u sportu.

Sportski ideal i su jednakost, pravednost, dostojanstvo ličnosti, sloboda izbora, istina...

Posebne moralne osobine sportista su: skromnost, poštenje, odgovornost, upornost, borbenost, kolektivnost, trenera: odgovornost, ambicioznost, pravičnost, komunikativnost, samopouzdanje, poštovanje ličnosti, a rukovodilaca: praktičnost, samopouzdanje, savest i komunikativnost. Od publike se očekuje pravednost i dostojanstveno ponašanje.

Adekvatno sportsko moralno ponašanje, kao zadatak države, škole, sredstava informisanja, porodice, klubova i saveza, ukratko, svih relevantnih društvenih činilaca, stvorice potrebnu moralnu svest u sportu, podstiće moralne ideale i vrednosne sudove. Kako je sport skup individualnih i(li) grupnih podviga i – poraza, moralna inicijativa i hrabrost trenera je posebno bitna. Dok se u

publici moralni principi poštuju ili krše spontano, razvojem događaja na terenu, klubovi i treneri moraju čvrsto da brane moralni kodeks ponašanja.

Osnovni sportski moralni principi su:

- pravednost,
- jednakost.

One su pretpostavka takmičenja, ali ne i sportskog života aktera van njega, što ne isključuje da se sportisti i van sportskih terena odlikuju marljivošću, solidarnošću, pravednošću, poštenjem, skromnošću i sl.

Kakve su stvarne mogućnosti morala u sportu? Po jednoj teoriji sport upravo služi za moralno „iživljavanje”, oslobađanje od instinkta, društvenih stega i obaveza (parola, čak i politička o „hleba i igara”, tj. o pražnjenju putem sporta). Po drugoj sport je primer pozitivnog moralnog „polja”: slobode volje, inicijativnosti, ljudskog dostojanstva, pravednosti, discipline, požrtvovanja, savesti, poštenja, istine. Realnost je negde na sredini jer su interesi, stavovi, pogledi na svet, uslovi i tradicije različiti od čoveka do čoveka, od grupe do grupe, od naroda do naroda.

DOPING KAO SPORTSKI NEMORAL

Najkraće, doping su sva farmaceutska sredstva, na zvaničnoj listi nedozvoljenih sredstava Međunarodnog olimpijskog pokreta, kojima se poboljšavaju neke funkcije organizma sportista na veštački način. Osnovni razlozi velike borbe Međunarodne sportske zajednice protiv dopinga su:

- a) štetnost po zdravlje sportista;
- b) narušen osnovni fair- play princip jednakosti među sportistima;

Istorijski, doping je star koliko i čovečanstvo jer su se stimulativna sredstva koristila i u plemenskim zajednicama, takođe i na starogrčkim Olimpijskim igrama (podaci Filostratosu) i u sportu Rimske imperije (podaci Prokopa). Korišćenje stimulativnih sredstava konstantno je prisutno u vojskama širom planete, u medicini, među adolescentima. Dopingovanje konja i pasa je uobičajeno u svetu.

Moderni sport, sredina XIX veka, amaterski u osnovi, a kasnije prožet kodeksom zabrane MOK-a, nije bio ugrožen korišćenjem dopinga. Prvi sportisti koji su stradali od dopinga su bili biciklisti (englez Linton umro je 1866. na trci, Francuzi i Belgijanci na kasnijim trkama), kasnije, početkom XX veka bokseri.

U poslednjih 100 godina sporta mogu se jasno uočiti dva perioda u razvoju dopinga. U prvom periodu, do šezdesetih godina prošlog veka, koriste se klasična stimulativna sredstva (metedrin, pervitin, hašiš i marihuana, kofein,

amfetamin, ronikol). Najviše ih koriste biciklisti i atletičari, a oko dvadeset sportista umire od posledica dopinga oko 1960. godine.

U drugoj fazi razvoja dopinga koriste se najčešće anabolitički steroidi i hormonske supstance. Osnovni razlog su profesionalizam u sportu i pritisak država na sportiste da postignu bolje rezultate bez obzira na sredstva i posledice. Biciklistima i atletičarima se pridružuju pojedinci u tenisu, fudbalu, boksu, dizanju tegova, do danas praktično u svim sportovima! Ubedljivu prevagu imaju pojedinačni sportovi, kao i sportovi snage i izdržljivosti. Sporti- skinje koriste muški hormone testostosterone, sportisti amfetamin, a od 1964. godine i anabolitičke steroide.

Anti- doping kontrola MOK- a počinje na Olimpijskim igrama u Tokiju 1964. godine, ali se savremene laboratorije osnivaju tek posle 1972. godine i Olimpijskih igara u Minhenu. Nezvanični podaci navode da je do danas umrlo preko 500 sportista, a broj sportista sa trajnim oštećenjima je sigurno mnogostruko veći.

Reč „doping” se prvi put pojavljuje 1889. godine u engleskom rečniku i označava mešavinu opijuma i narkotika koja se daje trkačkim konjima. U Bekmanovom sportskom leksikonu iz 1935. godine pojavljuje se reč „doping”. Anti- doping kontrola anaboličkih steroida počinje od 1976. godine (povećavaju snagu, ali donose niz negativnih posledica: agresivnost, nasilje, noćne more, bolesti leukemije, kancera jetre, atrofije testisa, ćelavost, kardio- vaskularne smetnje!). Crna statistika (italijanski „Gazeto delo sport”) kaže: do 50 godina života umrlo je 45 Sovjetskih osvajača Olimpijskih medalja, 14 iz SAD, 12 iz Zapadne Nemačke itd.

Ukratko, afere se smenjuju kao na tekućoj traci. MOK i sportski savezi kažnjavaju sportiste (obično sa dve godine zabrane takmičenja), ali se oni bave „ledenim bregom”, sportskim vrhom. Šta je sa sportskom bazom? Šta je sa sportovima koji ne dozvoljavaju kontrole (košarka, bezbol, ragbi, fudbal, profi boks)? Šta je sa sportistima koji su koristili doping sredstva tipa „krvnog” dopinga, beta receptorne blokatore, librijum, valijum, hormonske supstance, danabol, stenolon, dianabol,... ? Borba protiv dopinga razvijala se paralelno sa njegovom ekspanzijom. Rat dopingu je objavljen 1964. godine u Tokiju na Olimpijskim igrama. Tri godine kasnije MOK obrazuje medicinsku komisiju koja je objavila prvu listu zabranjenih sredstava, stalno je kasnije proširujući, sa kontrolama bez najave kako na takmičenjima, tako i na treninzima širom planete. Trenutno preko pedeset laboratorija u svetu vrši anti-doping kontrolu koja, inače, nije uopšte jeftina što je dodatni problem.

MORALNA DIMENZIJA DOPINGA

Kada je u pitanju doping kao društveno- sportska pojava treba ga posmatrati na nekoliko opštih nivoa:

a) sociološkom, kao otkrivanje opštih zakonitosti koje utiču na nastanak, razvoj i mogući nestanak ove negativne sportske pojave;

b) psihološkom, kao otkrivanje unutrašnjih individualnih uzroka korišćenja nedozvoljenih sredstava;

c) moralnom, kao narušavanje osnovnih principa na kojima počiva sportski pokret, kao narušavanje principa jednakosti, pravednosti, humanizma;

d) pravnom, kao otkrivanje skupa propisa, normi i pravila, kojima se reguliše sportsko ponašanje;

e) zdravstvenom, kao otkrivanje posledica upotrebe dopinga na organizam u celini ili pojedine organe.

Najopštiji sociološki uslovi za pojavu dopinga su:

- ideologija „uspešne” i nadmoćne nacije- naroda, što opravdava sva sredstva prema postavljenom cilju;

- paternalizam politike i ekonomije nad vrhunskim sportom koji svojim zahtevima „teraju” sportiste na nedozvoljena sredstva (često se deklarativno bore protiv dopinga, a licemerno ga prikrivaju kada se otkrije);

- društveni pritisci, zahtevi i očekivanja, vezani za uspehe neke uže zajednice;

- različiti sistemi (ne) vrednosti i represije što zbunjuje ljude u određivanju njihovog ponašanja;

- blagonaklon odnos sredstava za informisanje, a samim tim i javnog mnjenja, prema rezultatima doping kontrola;

Najopštiji uzroci i povodi za pojavu dopinga su:

- nagli razvoj farmakologije, hemije i sl. što otvara mogućnost za zloupotrebe u sportu, kao i ujedno stalno usavršavanje nedozvoljenih sredstava i načina za eliminaciju znakova dopinga u laboratorijama;

- nedostatak sportskog obrazovanja u školskim ustanovama kao i nedostatak adekvatne sportske socijalizacije ljudi.

- zahtevi sportskog tržišta za vrhunskim rezultatima uz velike novčane stimulacije kao kompenzacije za vežbanje;

- nedostatak humanističke sportske svesti, tradicije, viteštva i kulta amaterizma;

- nedostatak sportske kulture i sportske etike u sportu i van njega;

- zahtevi sportske publike;

- negativna uloga sredstava informisanja koja radi svoje koristi unapred proglašavaju sportska takmičenja za „istorijska”;

- sve veći značaj koji se pridaje vrhunskom sportu i sportistima na makro i mikro nivou što ih opterećuje, ali i mobilise da se koriste svim dostupnim sredstvima;

- prebrz razvoj vrhunskog sporta (rezulata) u svetu što zahteva od sportista i sporta sve brži i kraći put ka vrhunskim dostignućima pa se doping javlja kao jedna vrsta „prečice”;

- neadekvatan sistem sportskih vrednosti gde se vrednuje samo rezultat, a ne i ponašanje, zalaganje i sl. ;

- sistem i broj umnoženih treninga i takmičenja koji iscrpljuje, otupljuje, otuđuje, oduzima, pa se „negativno” vreme skraćuje nedozvoljenim sredstvima;

- nedostatak široke sportsko- društvene akcije na razobličavanju dopinga;

- prikrivanje informacija o rezultatima doping kontrola iz „viših” interesa;

- nedostatak doping kontrole u trenažnom procesu;

- statistički sve veći broj dopingovanih, otkrivenih sportista što umanjuje ličnu odgovornost i grižu savesti;

- politika blagih kazni i brzih pomilovanja pod pritiskom najvećih sportskih nacija (uostalom kod njih je i pronađen najveći broj dopingovanih sportista);

Kraći pregled psihičkih (individualnih) uzroka za upotrebu dopinga bi mogao oavko da izgleda:

- istorijski razvoj i stanje ljudske destrukcije i nemoralnog ponašanja;

- psihičke predispozicije i antropološka priroda čoveka, od animalne prirode do mazohističkih i nihilističkih crta karaktera;

- teorija apsolutne individualnosti volje (posebno razvijena u nekim kapitalističkim zemljama);

- uticaji beskrupuloznog druga, trenera, rukovodioca;

- otuđenost sportiste od društva, grupe, intimnih osoba i porodice što smanjuje socijalnu odgovornost;

- rigidnost sportskih zahteva u energiji, vremenu, emocijama, volji;

- nerešeni status sportiste za koje nije nadležan;

- slabe voljno- radne osobine i funkcionalne mogućnosti;

- individualno uverenje o neškodljivosti dopinga (stav);

- interes za uspehom, slavom, dobiti, osvetom nad protivnikom, društvenim statusom koji je nerealan;

- reakcija na socijalni status zbog nedovoljnog obrazovanja, nepriznatog zanimanja, nezaposlenosti, siromaštva, materijalne i socijalne neobebeđenosti;

- individualna neobezbedenost dopinga (lično bogatstvo, veze);
- gubljenje pravih motive i želja uz ulazak u apatiju, dosadu, neuroze, toksikomaniju;
- mogućnost nagle velike zarade preko veštačkog rezultata i uspeha i trajno rešavanje socijalnog statusa;
- usmeravanje potreba sportista od hedonističkih (bliskih dopinga) ka radnim, emocionalnim, afilijativnim, sazajnim;
- nezrelost mladih sportista (neravnoteža psihičkih, intelektualnih i moralnih elemenata);
- želje i zahtevi za brzim otklanjanjem svakodnevnog ili izuzetnog zamora od treninga, tj. što brži oporavak za sledeći važan trening ili takmičenje;
- raskorak između funkcionalnih sposobnosti, ambicija i radnih navika;
- odgovornost u reprezentovanju sredina;
- preterane ambicije;
- objektivno nedovoljna spremnost za nastupe i treninge;
- dugotrajnost posledica povreda itd.

Osnovni sportski moralni principi su: pravednost i jednakost. One su pretpostavka takmičenja, ali ne i sportskog života van njega. Istraživanja pokazuju da je primena dopinga oslonjena na tri osnovna razloga:

- 1- težina treninga i usamljenost sportista;
- 2- slaba lična odgovornost;
- 3- moralne predispozicije i osobine sportista;

Za sociologiju sportskog morala značajni su takođe i sledeći razlozi:

- 1- moralna kriza sveta u celini (cepanje čvrstih moralnih segmenata društva pred etikom potrošnje i hedonizma);
- 2- čvrstoće primene moralnih sportskih normi (fair-play- a) u sportskim odnosima;
- 3- različito ocenjivanje i vrednovanje osnovnih moralnih principa (jednakosti, pravednosti, humanizma i dr.) u pojedinim sportskim sredinama;

Na kraju treba zaključiti da su moralni uzroci korišćenja dopinga slabijeg dejstva od psiholoških (individualnih) i opštih, društvenih. Oni su više deo odluke pojedinca, a u slučaju moralne krize sredine i „alibi” za moguću osudu. To ne znači da se vrednost morala potcenjuje, zanemaruje, da u društvenoj akciji moralna svest i principi nemaju značaja.

*Associate professor Višeslav Krsmanović PhD
sport sociologist*

THE MORAL ASPECTS OF DOPING

SUMMARY

Expansion of top, competitive sports in last few decades has reached the global proportions and significance. Political, economic and cultural aspects of sports make it a very influential social phenomenon and value but on the other hand the limits of human capabilities and strong sport competition presents the basic limitations on the road that leads to the top of world class sport achievements, recognitions, awards, fame and personal fortune. Records, victories and achievements, prestige and benefits (on the national level), wear out fisical, psihological and moral aspect of every athlete putting them in temptetion of consuming unlegal medications during treaning or compiting accivities.

Legal (sport) standards and morality of athletes presents the foundation of defencive anti-doping strategy as a proactive method of fight against the usage of ilegal medicines in achieving better sport results.

The basic moral principles of sport are justice and equiaty. They are an assumption of competition, but not the sport life outside of its bounderies. The research have shown that the usage of doping medicines is leaned on three motives:

1. toughness of treaning and loneliness of athletes,
2. weak personal responsibilities,
3. moral predispositions and personal charakteristics od athletes.

The conclusion is that moral causes of doping usage are weaker than psihological (individual) and general social reasons. They are the part of decision of individuals and in the case of social moral crisis they could be an alibi for moral judgement. That doesn't mean that value of morality is underestimated and neglected and that in social accivities moral concense and principles don't have significant meaning.

Predstavnici Ju Jutsu saveza Crne Gore na Kongresu